

Holló Dorottya: Értsünk szót! Kultúra, nyelvtanítás, nyelv- használat

(Budapest: Akadémiai Kiadó, 2008. 263 p.)

Az (inter)kulturális kommunikatív kompetencia fejlesztése egyre erősebb elvárás, megvalósítandó cél a tanításban, de az ehhez vezető út lépéseinek megvilágítása HOLLÓ DOROTTYA 2008-as megjelenésű munkájáig váratott magára. A kötet elsődleges célja, hogy bemutassa az idegen nyelv és az interkulturális kommunikatív kompetencia elválaszthatatlanságát a nyelvtanulásban, egyúttal bizonyítsa az integrált

nyelv- és kultúraoktatás létjogosultságát. Bár a könyv elsősorban nyelvtanárok és kommunikációs szakemberek számára készült, haszonnal forgathatja mindenki, aki idegen nyelvek használójaként eredményes kommunikációs interakció résztvevője szeretne lenni. A könyv egyes fejezetei hasonlóképp épülnek föl: minden esetben az alapos elméleti bevezetőt az idegennyelv-tanításban kialakult szakmai gyakorlat, valamint a vázlatos óratervként is használható gyakorlatok leírása követi, a fejezetet végül továbbgondolásra ösztönző kérdések-feladatok zárják. Struktúrájában tehát látszólag a tankönyvek felépítését követi, mégis a recenzens szerint itt inkább egy bármely nyelv tanításakor haszonnal forgatható kézikönyvről van szó, mely számot tarthat minden nyelvelsajátítással foglalkozó szakember és érdeklődő laikus figyelmére.

A kötet végén impozáns hosszúságú szakirodalom-lista is található, a könnyebb tájékozódást pedig az ábrák listája, a gyakorlatok jegyzéke és a tárgymutató segíti.

Az 1. fejezet a kultúra definícióira, valamint annak tartalmára és megjelenési módjaira tér ki. Az elmúlt közel hatvan év legjelesebb társadalomkutatóit-kulturoológus szakembereit követve (Kluckhorhn és Kelly, Linton, Parson, Kroeber és Kluckhohn, Hofstede, Damen, Banks és McGee-Banks, Lederach, Spencer-Oatey) alkotja meg a szerző is a minden bizonnyal nem csak a nyelvoktatásban használható kultúradefinícióját.

A kultúra a szocializációs folyamatban tanult közös értékek, ismeretek, viselkedési és kommunikációs minták, valamint attitűdök együttese, amelyek meghatározóak egy csoport tagjaira, és megkülönböztetik őket egy másik csoporttól.

A definíció gyakorlati alkalmazhatóságát egy jól használható táblázat foglalja össze a kulturális tartalmak (azaz országismeret, viselkedéskultúra, szövegkezelés- és szerkezet) szerint. (15-16. o.)

A szerző hangsúlyozza, hogy a kulturális tartalom tanítása önmagában nem elég, ezt kiegészítendő szükség van kulturális tudatosságra is, mely a kulturális eltérések tudatosításában és azok kezelésének szándékában érhető tetten.

A 2-7. fejezet a kultúra egyéb vetületeivel foglalkozó nagyobb tematikus egységbe kapcsolódik. Olyan alapfogalmak kerülnek itt tisztázásra, mint az etnocentrizmus, az etnorelativizmus, a kulturális sokk, a sztereotípiák, az előítélet és a nyelvi alkalmazkodás, de a szerző áttekinti a kommunikáció szociolingvisztikai és pragmatikai vetületét is, mindezt természetesen oly módon, hogy mindig szem előtt tartja a kultúrák közötti sikeres kommunikáció megvalósíthatóságát, illetve annak a nyelvoktatásban való kitüntetett helyét. Olyan előítéletektől mentes nyelv- és kultúraszemléletet kíván közvetíteni, ahol a nyitottság, az empátia és a kulturális tudatosság kiemelt szerepet kap.

A 8. fejezet a nonverbális kommunikációval foglalkozik. Nem szorul bizonyításra az a tény, hogy a hatékony kommunikáció szerves részét alkotják az ún. nem nyelvi kódok. HOLLÓ kérdésként fogalmazza meg, hogy miért nem foglalkoznak hangsúlyosabban ezzel a területtel az idegen nyelvi oktatásban. A választ is megkapjuk rá: mivel nem szoros értelemben vett nyelvi elemekről van szó, ezért nem kötelező a tananyagba való beépítésük. Ugyanakkor amennyiben a sikeres kommunikációt tartjuk szem előtt, úgy elengedhetetlen ennek a részterületnek a tanítása-elsajátítása is. Elegendő csak az üzleti vagy diplomáciai képzések társalgás-gyakorlati kérdéseivel foglalkozó programjait megtekinteni, ahol az interkulturális kapcsolattartás és kapcsolatteremtés egyik központi eleme a nonverbális kommunikáció. A szerző egyúttal javaslatot is tesz könyvében arra, hogyan integrálható ez a periférikusnak tűnő, ám annál fontosabb terület az oktatásban.

Az interkulturális kommunikáció a 9. fejezetben található meghatározás szerint „elsősorban különböző kultúrából származó és különböző anyanyelvű emberek kommunikációja.” (143. o.) Az interkulturálisan tudatos beszélő képzésére olyan – a tanórán is – jól használható és elgondolkodtató kérdésjavaslatokat találhatunk, melyek kialakítják és fejlesztik az interkulturális kompetenciához szükséges készségeket.

A 10. fejezet a kultúra tanulásának mikéntjére helyezi a hangsúlyt. Más, külföldi kutatókkal egyetértve a szerző is a tapasztalati tanulást tartja

a legcélravezetőbbnek. Amennyiben a tanításában a nyelvi és a kulturális elem összekapcsolódik, akkor a tanulók a tanórákon meg is tapasztalhatják az interkulturális kommunikáció gyakorlati működését. Ehhez a tanulási folyamathoz szorosan kapcsolható a fejezet másik sarkalatos kérdése: az akkulturáció – az idegen kultúra elsajátítása – és a saját kultúra egymáshoz való viszonya.

Ennek szerves folytatása a 11. fejezet, amelyben a kulturális készségek, a kulturális intelligencia, illetve ezek különböző kommunikációs gyakorlatokkal történő fejlesztése kerül előtérbe.

A kötet utolsó négy fejezete újabb tematikus egységet alkot: a közös kapcsolódási pontot ezúttal az integrált nyelv- és kultúratanítás gyakorlati megvalósulásának lehetőségei jelentik. A 12. fejezet ennek megtervezésével foglalkozik; a szerző hangsúlyozza, hogy a tanulók interkulturális kompetenciájának fejlesztéséhez nem elegendő alkalmanként, a nyelvi ismerettől elválasztva beiktatni egy-egy kulturális gyakorlatot, hanem az adott képzési egységre kell az egész folyamatot megtervezni. Mind az Alaptanterv, mind a Kerettanterv célként fogalmazza meg a megfelelő nyelvhasználatot, ezek azonban iránymutatást erre nézve csekély mértékben tartalmaznak. Ugyanakkor a megfelelő nyelvhasználat – ahogy HOLLÓ DOROTTYA megjegyzi – megvalósíthatatlan kulturális ismeretek nélkül. Mindehhez a tanmenet kitűnő terepet nyújt, hiszen itt a tanárnak lehetősége van a kulturális képességeket a

nyelvi ismeretekhez kapcsolni. Az egyes órák megtervezéséhez a szerző jól használható támpontokkal szolgál, továbbá olyan összefoglaló táblázatot ad, amely alapján minden nyelvtanár eldöntheti, mennyire volt sikeres az integrált nyelv- és kultúraoktatásra való törekvése. (192. o.)

A *Tananyagok, feladatok* c. 13. fejezetben a szerző rámutat arra, hogy a megfelelő tankönyvválasztás, valamint a körültekintően kiválasztott kiegészítő feladatok elsődlegesen a nyelv és a kultúra integrált tanításának szempontjából. A fejezetben található gyakorlatsorok alapján minden kétséget kizáróan bizonyítást nyer, hogy a célnyelv- és kultúra elemeinek ötvözése a tanításban is sikeresen megvalósítható feladat.

A 14. fejezet a tanári szerepek megvalósíthatóságával foglalkozik. HOLLÓ arra hívja fel a figyelmet, hogy a nyelvtanárnak számtalan szerepe mellett a nyelv és a kultúra integrációját is el kell végeznie. Ezt az önmagában is komplex feladatot tovább nehezíti, hogy az erre való felkészülés nem szerepel a tanárképzésben. A megoldást az önfejlesztés jelenti, amelyre a szerző kis időigényű, ám annál hatásosabb, egyszerűen megvalósítható példákkal is szolgál. A nyelvtanár másik feladata a mediálás (itt kultúrák közötti közvetítés), amely az anyanyelvi és a célkultúrától is független köztes vagy harmadik helyről hajtható végre sikeresen. A nyelvtanárnak mindkét fent említett szerepet folyamatosan gyakorolnia kell, és a diákjainak is át kell adnia.

Az utolsó, 15. fejezet a kulturális tudás értékelését, értékelhetőségét vizsgálja. A szerző már a fejezet első mondatában arról tájékoztat, hogy ez a kérdés az integrált nyelv- és kultúratanítás legösszetettebb és legvitatottabb kérdése. A nyelvi képesség mérésére vannak standardizált nyelvvizsgák, de a kulturális elemek mérése sokkal nehezebben kivitelezhető. Márpedig a kettő – nyelv és kultúra ismerete – együtt adja a kulturális-interkulturális kompetenciát, a megfelelő nyelvtudást. Ez az adekvátság azonban mind a mai napig meghatározatlan, így a kulturális kompetencia objektív mérése kivitelezhetetlen. Ennek okairól a szerző a nemzetközi szakirodalomra (is) támaszkodva számol be. Ahol azonban a nyelvtudás valamilyen szakma gyakorlásához szükséges, ott speciális nyelvvizsgákon számon kérnek olyan kompetenciákat (előadói készség, országismeret stb.), amelyek az adott szakma gyakorlásához elengedhetetlenek.

A fejezet másik fontos gondolata az órai tudás ellenőrzését járja körül; funkcióinak, fajtáinak bemutatása után a szerző arra hívja fel a figyelmet, hogy a kommunikatív nyelvoktatás szerves része a számonkérés, és ahogyan a tanításban összekapcsolódik a nyelvi és a kulturális ismeret, úgy az értékelésben is részarányosan szerepelhet a két elem. A portfólió szorosan kötődik az értékeléshez, de az önálló munka áttekintését is megkönnyítheti. Az Európai Nyelvi Portfólió célja a nyelvtanuló tanulási folyamatainak dokumentálása, melynek segítségével

független bírálók számára is objektív képet nyújthat nyelvi és (inter-)kulturális kompetenciájáról.

HOLLÓ DOROTTYA munkáját mindazok számára ajánljuk, akik valamelyik – akár tanuló vagy tanári – oldalról érdekeltek a nyelvtanulásban, hiszen a sikeres interkulturális kommunikáció alapvető elemeinek a bemutatása, valamint a tanításban való integrált alkalmazhatóságuk egyformán nélkülözhetetlenné teszik ezt a kötetet, melyet az izgalmas esettanulmányok, az egyes fejezetek feldolgozását segítő, kreatív válaszokat igénylő kérdések-feladatok gazdagítják. A gyakorlati szempontokat figyelembe véve közelít az idegennyelv-oktatás problematikus részeihez. Óriási előnye, hogy nem céloz meg egyetlen korcsoportot, egyetlen nyelvet sem, nincs kitüntetett tankönyv, melyet alapul venne, így bármely nyelv tanításában hasznos segítőtárs lehet. HOLLÓ DOROTTYA *Értsünk szót!* című könyve olyan – a nyelvet és a kultúrát egységben szemlélő – megközelítést ad, amely a nyelvtanítás teljes folyamata alatt követhető koncepciót közöl.

(Reméljük, nemsokára a nyelvtanárok képzésében is egyre nagyobb teret kaphat a könyvben kifejtett nyelv-és kultúraoktatási szemlélet, hiszen Bárdos Jenővel szólva: „A kultúra nyelvbe kötöttségének vigiliája a priori parancs az őrzőkhöz: intés nélkül is morális kötelesség”. 2002: 18.)

Irodalom

Bárdos J. (2002) Kulturális kompetencia az idegen nyelvek tanításában. *Modern Nyelvoktatás* 2002/1. 5-18.

OSZLÁNSZKI ÉVA